

O pojetí dějin

Walter Benjamin

Text z pozůstalosti, jaro 1941, poprvé publikován v Neue Rundschau 61, 3, 1950

I.

Jak známo, měl existovat jistý automat, který byl zkonstruován tak, že reagoval v šachové partii na každý tah protihráče takovým tahem, který zajišťoval vítězství. Loutka v tureckém kroji, v ústech šlahoun vodní dýmky, seděla za šachovnicí, která spočívala na velkém stole. Systém zrcadel vyvolával iluzi, že je prostor pod stolem zcela průhledný. Ve skutečnosti se tam skrýval hrbatý trpaslík, který byl mistrem hry v šachy a ten vodil na drátku ruku loutky. K této aparatuře si můžeme představit filosofický protějšek. Měla by vždy vyhrávat ta loutka, která se zve „historický materialismus“. Může se bez dalšího vyrovnat s každým, bere-li do svých služeb teologii, která je dnes, jak známo, malá a odpudivá a beztak nesmí přijít nikomu na oči.

II.

»K nejpozoruhodnější vlastností lidské mysli«, říká Lotze, »náleží – vedle tolikeré zjištěnosti v jednotlivcích - všeobecné oproštění se od závisti, jež chová každá přítomnost vůči své budoucnosti.« Tato reflexe vychází z toho, že obraz štěstí, který si neseme, je skrz naskrz probarven časem, ve kterém nám byl jen jednou vykázán průběh našeho vlastního pobývání. Štěstí, které by v nás mohlo vzbudit závist, je dáno jen v tom vzduchu, který jsme dýchali, s lidmi, se kterými bychom mluvili, se ženami, které by se nám mohly dát. Jinými slovy, v představě štěstí se neodmyslitelně spoluvznáší i představa vykoupení. Stejně se to má s onou představou minulosti, ze které učinily dějiny své téma. Minulost s sebou nese skrytý index, skrze které se bude odvolávat na vykoupení. Nevtažujeme do sebe při každém nadechnutí vzduch, který byl okolo těch dřívějších? Není v hlasech, kterým nasloucháme, ozvěna těch již zmlklých? Nemají snad ženy, o něž usilujeme, sestry, které již nepoznáme? Je to tak, protože existuje tajné ujednání mezi minulými pokoleními a námi. Neboť jsme byli na zemi očekávání. Neboť je nám, tak jako každému pokolení, co jich bylo před námi, dána slabá mesiášská síla, a na tu si minulost činí nárok. Je slušné, aby tento nárok nebyl odbyt. Historický materialismus to ví.

III.

Kronikář, který vypráví události, aniž by odlišoval velké a malé, je tím prav pravdě, že nic, co se někdy stalo, není pro dějiny ztraceno. Ovšem teprve vykoupenému lidstvu případně jeho plná minulost. To říká: teprve pro vykoupené lidstvo se stane jeho budoucnost citovatelná v každém svém momentu. Každý její prožitý okamžik se stane *citation à l'ordre du jour* – kterýžto den je rovněž dnem soudným.

IV.

Usilujte nejprve o obživu a oděv, říši boží vám bude sama přidána.
Hegel, 1807

Třídní boj, který má historik vyškolený na Marxovi stále před očima, je boj o hrubé a hmotné věci, bez nichž by nebylo těch jemných a duchovních.

Přesto jsou tyto později jmenované v třídním boji přítomny jinak než jako kořist, která připadne vítězi. Žijí v tomto boji jako naděje, smělost, humor, lest a neochvějnost a působí zpět z odlehlosti času. Vždy budou znovu zpochybňovat každé vítězství, které kdy panující získají. Jako obracejí květiny své hlavy za sluncem, tak se zásluhou jakéhosi tajného druhu heliotropismu snaží minulé obracet ke slunci, které vzchází na nebi dějin. Historický materialismus si musí porozumět z této nejnepostřehnutelnější ze všech změn.

V.

Pravý obraz minulosti se mihne kolem. Minulost lze zachytit jen jako obraz, který se nenávratně zableskne v okamžiku své poznatelnosti. 'Pravda nám neuteče' - tato slova, která pochází od Gottfrieda Kellera, vyznačují v dějinném obrazu historismu právě to místo, ve kterém je proražen historickým materialismem. Neboť je to nenahraditelný obraz minulosti, který hrozí zmizet s každou přítomností, které se nepoznala jako myšlená v tomto obraze.

VI.

Artiklovat historicky minulost, to neznamená poznat 'jak se to vlastně stalo'. To znamená zmocnit se vzpomínky, jak se zableskla v okamžiku nějakého nebezpečí. Historickému materialismu jde o to, zachovat obraz minulosti, jak se znenadání ustanovil v okamžiku nebezpečí historického subjektu. Nebezpečí hrozí jak trvání tradice tak jejím příjemcům. Pro obojí je to jedno a totéž nebezpečí, že se propůjčí k tomu být nástroj vládnoucí třídy. V každé epoše musí odehrát pokus o to, vybojovat si na konformismu, který spočívá v pojmu, tradici a ovládnout ji. Mesiáš nepřichází jen jako Vykupitel, přichází jako přemožitel Antikrista. Jen dějepisci je dáno sdílet dar, aby v minulosti rozfoukal jiskry naděje, kterými je prodechnuta: ani mrtví nezůstávají zajištěni vůči nepříteli, který vítězí. A tento nepřítel nepřestal vítězit.

VII.

*Pomni temnoty a velkého chladu
v tomto údolí, které zvučí nářkem
Brecht, Die Dreigroschenoper*

Fustel de Coulanges doporučuje historikovi, který by chtěl znovuprožít nějakou epochu, aby si vyhnal z hlavy vše, co ví o pozdějším běhu dějin. Postup, který byl zlomen historickým materialismem, nelze charakterizovat lépe. Jeho původ je v acedii, ve sklíčenosti srdce, jež zmalomyslně usilujíc, aby ovládla opravdový historický obraz, který se prchavě zableskl. Acedia platila u středověkých teologů za prapříčinu truchlivosti. Flaubert, který se s ní znal důvěrně, napsal: »Peu de gens devineront combien il a fallu être triste pour ressusciter Carthage.« Povaha této truchlivosti se stane zřetelnější, když se nahodí otázka, do koho že se dějepisci historismu vlastně vcitíují? Odpověď nevyhnutelně zní: do vítězů. Právě vládnoucí jsou ale dědice všech, kdo kdy zvítězili. Vcitování se do vítězů jde tudíž právě vládnoucím vždycky k duhu. Tím je pro historické materialisty řečeno dost. Kdo až do tohoto dne vždy dobýval vítězství, ten pochoduje s sebou v triumfálním pochodu, který provádí dnešní vládnoucí nad těmi, kdož dnes leží padlí. Podle odvěkého zvyku se sebou v průvodu veze kořist a označuje se jako kulturní statky. A musí se počítat s tím, že v historickém materialistovi bude mít odtazitějšího pozorovatele. Neboť ten shledává, že kulturní statky jsou vesměs i jednotlivě takového původu, na jaký nemůže pomyslet bez pocitu hrůzy. Vděčí za svojí existenci nejen úsilí velkých geniů, kteří je vytvořili, ale také bezejmenné robotě jejich současníků. Nikdy není dokumentu kultury, aby nebyl zároveň dokumentem barbarství. A tak jako není ona sama prosta barbarství, tak ho není prost ani proces jejího tradování, ve kterém přecházela od jednoho k druhému. Historický materialista se se proto podle možností drží od toho stranou a shledává že je jeho úlohou, aby kartáčoval dějiny proti srsti.

VIII.

Tradice utlačovaných nás poučuje o tom, že 'výjimečný stav', ve kterém žijeme, je pravidlem. Musíme dojít k takovému pojetí dějin, které tomu odpovídá. Pak je naší úlohou, abychom soustředili pohled na to, co zapříčinilo skutečný výjimečný stav; a abychom si tím vylepšili naši pozici v boji proti fašismu. Šance fašismu spočívá v neposlední řadě v tom, že mu protivníci budou čelit ve jménu pokroku jako historické normy. - Údiv na tím, že věci, které zažíváme, jsou ve dvacátém století 'ještě' možné, to není onen filosofický údiv a nestojí na počátku našeho poznání, leda by to bylo poznání, že představa dějin, z níž pochází, není udržitelná.

IX.

*Mein Flügel ist zum Schwung bereit,
ich kehrte gern zurück,
denn blieb' ich auch lebendige Zeit,
ich hätte wenig Glück.
Gerhard Scholem, Gruß vom Angelus¹*

Existuje obraz od Paula Klee nazvaný Angelus Novus. Anděl, který je na něm zobrazen, vyhlíží, jako by se měl vzdalovat od něčeho, nač upřeně hledí. Jeho oči jsou roztaženy dokořán, ústa otevřená a křídla roztažena. Tak musí vyhlížet anděl dějin. Má tvář obrácenou k minulosti. Kde se nám zdá, že máme před sebou řetěz událostí, tam on vidí jen jedinou katastrofu, která neustále vrší trosky na trosky a vrhá mu je pod nohy. Snad by chtěl prodlít, vzbudit mrtvé a scelit roztříštěné. Ale víchř, který vane z ráje, se zaklesl do jeho křídel a je příliš silný, aby je anděl mohl někdy zavřít. Ten víchř ho žene neustále do budoucnosti, ke které je obrácen zády, zatímco před ním vzrůstá do nebes ta hromada trosek. Co nazýváme pokrokem, to je tento víchř.

X

Předměty, které doporučovaly bratřím k meditaci klášterní řehole, měly za úkol, aby svět a jeho puzení učinily odtahitým. Z podobného určení vychází i myšlenkový pochod, který zde sledujeme. Zaměřuje se na okamžik, kdy ti politici, ve které vkládali odpůrci fašismu své naděje, jsou sraženi k zemi a ještě stvrzují svojí porážku zradou vlastní věci, ti političtí světaznalí lidé, aby se vyprostili ze sítě, ve které byli zapleteni. Úvaha vychází z toho, že víra v pokrok tvrdošíjně zastávaná těmito politiky, jejich důvěra v 'masovou základnu' a konečně jejich jejich servilní začlenění v nekontrolovatelném aparátu – to že jsou tři strany téže věci. Snaží se, aby nám poskytla pojetí toho, jak draho přijde běžné myšlení, aby ustálo představu dějin, která se vyhýbá jakémkoliv spojení s tím, čeho se tito politici neustále drží.

XI

Konformismus, který zdomácněl v sociální demokracii už od počátku, neulpěl jen na její politické taktice, ale i na jejích ekonomických představách. Byl jednou z příčin jejího pozdějšího úpadku. Není nic, co by německé dělnictvo korumpovalo srovnatelně s míněním, že plave s proudem. Technický pokrok pokládalo za spádnicí proudu, s nímž se domnívalo plavat. Odtud byl už jen krok k iluzi, že by tovární práce, která by směřovala ve prospěch technického pokroku, byla politickým výkonem. Stará protestanská morálka díla slavila u německých dělníků svoje zmrtvýchvstání v sekularizované podobě. Už Gothajský program² v sobě nesl stopy tohoto zmatení. Definoval práci jako »pramen veškerého bohatství a vši kultury«. Tuše zlo odporoval tomu Marx, řka, že člověk, který nemá žádné jiné vlastnictví než svojí pracovní sílu, » se musí stát otrokem jiných lidí, kteří se učinily...vlastníky«. Bez ohledu na to zmatení dále pokračovalo a záhy poté vyhlášoval Josef Dietzgen: »Práce znamená vykupitele nové doby...Ve...vylepšení...práce...spočívá bohatství, které může nyní vykonat to, čeho doposud nemohl učinit žádný spasitel. « Toto vulgárně marxistické pojetí o tom,co to je práce, již nijak neprodlévá u otázky, jak by jejich produkt mohl prospět samotným dělníkům, pokud s ním nemohu disponovat. Toto pojetí chtělo mít pravdivý jen pokrok ovládnání přírody, nikoliv regres společnosti. Vykazuje již ty technokratické rysy, které později vystoupí ve fašismu. K tomu přísluší určité pojetí přírody, které se zlověstným způsobem odklání od

---

1 Mé křídlo je připraveno k letu,
rád se navrátím zpět,
neboť zůstav v živoucím čase,
měl bych málo štěstí.

2 Na gothajském sjezdu se roku 1875 sjednotily dvě dělnické německé strany . Program přijatý tímto sjezdem vzešel ze spolupráce představitelů obou stran (Ferdinand Lassalle a Wilhelm Liebknecht) a Marx jej následně zveřejnil své tvrdé výhrady k němu v Kritice gothajského programu.

pojetí předbřeznových³ socialistických utopií. Práce, jak se jí nyní rozumělo, směřovala k vykořisťování přírody, které se s naivním zadostiučiněním stavělo proti vykořisťování proletariátu. Ve srovnání s touto pozitivistickou koncepcí dávají ty Fourierovy fantasie, které poskytly tolik látky k výsměchu, překvapivě zdravý smysl. Podle Fouriera měla vést dobře vynaložená společenská práce k těm výsledkům, že pozemskou noc osvětlí čtyři měsíce, že z pólů ustoupí led a mořská voda nebude nadále chutnat slane a že šelmy vstoupí do služeb člověka. To vše ilustruje práci, která dalece vzdálena tomu, aby přírodu vykořisťovala, je způsobila napomoci ke zrození těm stvořením, která jako něco možného dřímala v jejím klíně. Ke zkorumpovanému pojetí práce přísluší jako doplněk příroda, která – jak to vyjádřil Dietzgen, »je tu zdarma«.

XII.

Potřebujeme historii, ale potřebujeme ji jinak než jak ji potřebuje zhýčkaný zaháleč v zahradě vědění.

Nietzsche, Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben

Sama bojující, utlačovaná třída je subjektem historického poznání. U Marxe vystupuje jako poslední porobená, jako mstící se třída, která dokoná dílo osvobození ve jménu generací poražených. Toto vědomí, které ještě jednou získalo na krátký čas svojí platnost ve 'Spartacu', uráželo odedávna sociální demokracii. V průběhu tří desetiletí se jí podařilo téměř anulovat jméno takového Blanquiho, jehož věhlas otřásl předchozím stoletím. Zlíbilo se jí, sociální demokracii, aby dělnická třída sehrála roli spasitelky budoucích generací. Tím začala žílu nejlepší síle. Třída se učila v této škole stejně nenávisti jako vůli k obětem. Neboť to obojí se živí z obrazu porobených předků, nikoliv z ideálu osvobozených vnuků.

XIII

Naše věc se přeci stává každým dnem jasnější a lid každým dnem chytřejší.

Josef Dietzgen, Sozialdemokratische Philosophie

Sociálně demokratická teorie, a ještě více praxe, byla určována pojmem pokroku, který se nedržel skutečnosti, ale určitého dogmatického nároku. Pokrok, který si ve svých hlavách malovali sociální demokraté, byl jednou pokrokem samotného lidstva (nejen jeho dovedností a znalostí). Za druhé byl neukončitelný (a odpovídal nekonečné zdokonalitelnosti lidstva). Za třetí platil jako bytostně nezadržitelný (jako samočinně procházející přes stupně či po spirálovité dráze). Každý tento predikát je kontroverzní, a u kteréhokoliv z nich by mohla začít kritika svou práci. Ale když se jde na dřev, musí kritika přesáhnout za všechny tyto predikáty a musí se zaměřit na něco, co je jim všem společné. Představa pokroku lidského rodu v dějinách se nemůže oprostít od představy jeho průběžného postupu homogenním a prázdným časem. Kritika představy tohoto postupu musí tvořit základ kritiky představy pokroku vůbec.

XIV

*Ursprung ist das Ziel.*⁴

Karl Kraus, Worte in Versen I

Dějiny jsou předmět konstrukce, jejímž místem není homogenní a prázdný čas, nýbrž jejíž vytváření se naplňuje v nynějšku. Tak pro Robespiera byl antický Řím minulostí, kterou si pozval nynějšek⁵ a kterou vylomil z kontinua dějin. Francouzská revoluce si rozuměla jako nově opakovaný Řím. Citovala starý Řím zrovna jako cituje móda minulý kroj. Móda má čich pro aktuální, kdekoli se toto aktuální pohybuje v houštině někdejšího. Je to tygří skok do minulosti. Jen se nyní odehrává v aréně pod komandem vládnoucí třídy. Týž skok pod volným nebem dějin je

³ od roku 1815 (popř. 1830) do revoluce v březnu 1848

⁴ „Počátek je cíl“; slovo 'Ursprung' má ovšem o něco širší významové pole než české 'počátek'; znamená též 'původ', 'zdroj', je jaksi napůl cesty mezi 'počátkem' a 'principem' či 'arché'.

⁵ „Jetztzeit“ - „čas nyní“, Benjamin toto slovo používá jako odlišné od přítomnosti (Die Gegenwart)

to dialektické, tak, jak Marx chápal revoluci.

XV

Revoluční třídě je v okamžiku jejího jednání vlastní vědomí, které rozlamuje kontinuum dějin. Velká revoluce zaváděly nový kalendář. Den, kterým kalendář začíná, funguje jako historický urychlovač. A je to zásadně týž den, který se stále opakuje ve formě svátků, pamětních dní. Tyto kalendáře nepočítaly čas tak jako hodiny. Jsou to monumenty dějinného vědomí, po němž není, jak se zdá, v Evropě již sto let ani stopy, ani té nejmenší. Ještě v Červencové revoluci⁶ se sběhla příhoda, ve které se tomuto vědomí dostalo, co mu náleželo. Když přišel večer prvního dne bojů, stalo se, že na mnoha místech Paříže – ve stejnou chvíli, ale nezávisle na sobě – střílelo na věžní hodiny. Očitý svědek, jenž byl témuž vnuknutí zavázán díky za rým, napsal tehdy:

Qui le croirait! on dit qu'irrités contre l'heure
De nouveaux Josués, au pied de chaque tour,
Tiraient sur les cadrans pour arrêter le jour.⁷

XVI.

Historický materialista nemůže rezignovat na pojetí současnosti, která není procházející, ale jež protrhla čas a došla klidu. Neboť toto pojetí definuje rovněž přítomnost, ve kterém píše pro svoji osobu dějiny. Historismus staví „věčný“ obraz minulosti, historický materialista zkušenost s minulostí, která jediná je k dispozici. Přenechává jiným, aby se utráceli u děvky „bylo jednou“ v bordelu historismu. Zůstává pánem svých sil: Dost mužem, aby vypáčil kontinuum dějin.

XVII

Historismus po právu dosahuje vrcholu v universální historii. Od těch se materialistické dějepisectví metodicky odklání snad zřetelněji než od čehokoliv jiného. Universální historie nemá žádnou teoretickou výstuž. Její postup je aditivní: povolává masu faktů, aby vyplnily homogenní a prázdný prostor. Oproti tomu materialistické dějepisectví se zakládá na konstruktivním principu. K myšlení nepatří jen pohyb myšlenek, ale právě tak i jejich spočinutí. Kde se znenadání myšlení zastaví v konstelaci nasycené napětím, tam je tato konstelace vystavena šoku, skrze nějž krystalizuje jako monáda. Historický materialismus přistupuje k dějinnému předmětu jediné a pouze tam, kde proti němu tento předmět vystupuje jako monáda. V jeho struktuře rozpoznává znaky mesiášského spočinutí, jinak řečeno, revoluční šanci v boji o utlačenou minulost. Chápe se jí, aby určitou epochu vylomil z homogenního běhu dějin; tak vypáčí vylomí život z epochy, tak určité dílo z životního díla. Zisk jeho postupu spočívá v tom, že v díle je uloženo a zrušeno⁸ životní dílo, v životním díle epocha, v epoše celkový průběh dějin. Výživné ovoce historického pojetí má v sobě čas jako cenné, leč chuť postrádající semeno.

XVIII.

»V poměru k dějinám organického života na zemi je těch ubohých pět tisíciletí pro Homo sapiens«, řekl jeden novější biolog, »jako dvě vteřiny na konci dne o dvaceti čtyřech hodinách. Dějiny civilizovaného lidstva by v úplnosti naplnily – nahlíženo v tomto měřítku – pětinu poslední sekundy poslední hodiny dne.« Nynějšek, který jako model mesiášského shrnuje dějiny celého lidstva v obrovské zkratce, zařezávají na vlas dohromady s figurou, kterou činí dějiny lidstva v universu.

6 Francouzská revoluce proti restaurované monarchii v roce 1830, vedla k nastolení vedlejší dynastické větve (červencová monarchie 1830 -1848, král Ludvík Filip, tzv. liberální království)

7 Kdo by věřil! řekne se, jak nový Joshua rozhněván proti času na úpatí každé věže střílel na ciferník, aby zadržel den.

8 aufheben – zachovat, vybrat, zrušit; se hrou těchto rozporných významů pracoval Hegel; na místě Benjaminova „aufbewahrt ist und aufgehoben“ by tak v hegelovské tradici mohla stát pouhé „ist aufgehoben“, ovšem Benjamin pokrývá část významového pole „aufheben“ předchozím slovesem.

Dodatek

A

Historismus se spokojuje s tím, že ustanovuje příčinnou souvislost rozličných momentů dějin. Ale jsouc příčinou není žádná skutečnost již proto rovnou historická. Tou se stává posthumně, skrze záležitosti, které od ní mohou dělit tisíce let. Historik, který z toho vychází, pomíjí a nechává protékat sled událostí mezi prsty jako by to byl růženec. Zachycuje konstelaci, ve které jeho vlastní epocha vstoupila do nějaké zcela určité předchozí. Zakládá tak pojem současnosti jako „nynějšího času“, ve kterém jsou roztroušeny štěpy toho mesiášského.

B

Zajisté nebyl věštci, kteří se ho dotazovali, co skrývá ve svém klíně, čas zakoušen ani jako homogenní, ani jako prázdný. Kdo si to uvědomí, získá snad pojem o tom, jak byla zakoušena v paměti minulá doba: totiž zcela stejně. Jak známo, bylo Židům zapovězeno, aby pátrali po budoucnosti. Torou a modlitbou se oproti tomu zaučují v paměti. Toto jim odkouzluje budoucnost, které propadají ti, co si zaopatřují informace u věštců. Pro Židy se tím ale přece nestala budoucnost homogenním a prázdným časem. Neboť v ní byla každá vteřina malou bránou, jíž mohl vstoupit Mesiáš.